

Teories integrades contemporànies

Alfonso Serrano Maíllo

PID_00183809

Els textos i imatges publicats en aquesta obra estan subjectes –llevat que s'indiqui el contrari– a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada (BY-NC-ND) v.3.0 Espanya de Creative Commons. Podeu copiar-los, distribuir-los i transmetre'ls públicament sempre que en citeu l'autor i la font (FUOC. Fundació per a la Universitat Oberta de Catalunya), no en feu un ús comercial i no en feu obra derivada. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/legalcode.ca>

Índex

Introducció	5
Objectius	6
1. Enfocaments integrats	7
2. La teoria general integrada	8
2.1. Metodologia teòrica	8
2.2. Elements de la teoria	10
2.3. Política criminal i avaluació	15
3. La teoria de l'equilibri del control	17
3.1. Estratègia teòrica	17
3.2. Elements de la teoria	17
3.3. Política criminal	21
3.4. Avaluació	21
4. El model del triple risc delictiu	24
5. La teoria de l'acció situacional	28
Resum	33
Exercicis d'autoavaluació	35
Solucionari	37
Glossari	38
Bibliografia	39

Introducció

La "vida de l'integracionista no és fàcil."

Hirschi (2002, pàg. 260)

Enfront de les teories unitàries tradicionals, en els últims anys s'ha produït un nombre abundant de propostes integrades. Com es podrà comprovar, tenen una complexitat relativament elevada, la qual cosa ha repercutit que en molts casos amb prou feines hagin estat provades per investigadors independents.

Aquest auge de les teories integrades ha coincidit amb el fet que la teoria criminològica s'ha tornat més i més exigent. Això exigeix que els teòrics contemporanis hagin d'aclarir un conjunt elevat de característiques del delictes, incloure variables de naturalesa molt diversa, ocupar-se dels canvis que es poden produir al llarg de la vida de les persones o oferir formes de control i prevenció de delictes. Això augmenta més si és possible la complexitat d'aquestes propostes.

Una de les conseqüències és que algunes de les teories que ara revisarem es podrien incloure perfectament entre les del curs de la vida o de la criminologia del desenvolupament.

Alhora, aquestes teories semblen dominar en gran manera la teorització en criminologia almenys individualment.

Objectius

En els materials didàctics d'aquesta assignatura, l'estudiant trobarà les eines bàsiques per a aconseguir els objectius següents:

- 1.** Comprendre els diferents mètodes teòrics, això és, les estratègies per a construir teories. En particular, comprendre la metodologia de la integració amb els seus avantatges i inconvenients.
- 2.** Familiaritzar-se amb algunes de les teories integrades contemporànies més importants.
- 3.** Aprofundir en les conseqüències de política criminal, és a dir, en matèria de control i prevenció del delicte de moltes teories i molts enfocaments criminològics.
- 4.** Adquirir les eines i el vocabulari per a comprendre qualsevol proposta teòrica i tenir la capacitat d'advertir-ne els mèrits i limitacions i, en particular, de fer-ne una lectura crítica i fonamentada.

1. Enfocaments integrats

Com sabem, la criminologia ha construït tradicionalment teories unitàries, amb hipòtesis i variables perfectament coherents entre elles, una concepció del delictes única, assumpcions sobre la naturalesa humana, l'ordre social... també úniques, etc. Teories com les de l'**aprenentatge social**, la **frustració** o l'**autocontrol** responen a aquesta naturalesa.

No obstant això, en criminologia també hi ha teories i enfocaments integrats des de fa un temps. En l'actualitat, aquesta estratègia teòrica gaudeix d'un gran predicament, entre altres motius, en part, perquè és consistent amb les tendències individualitzadores contemporànies.

En efecte, **es poden integrar teories criminològiques**: prendre diferents teories preexistents i que tenen elements propis, extreure'n les parts més convinctes i tractar de construir una nova teoria, resultat de la combinació de parts d'altres teories i superior a aquestes.

1) La proposta de teories criminològiques integrades parteix de la idea que les **teories unitàries tradicionals han fracassat** a l'hora d'explicar el delictes i proposar polítiques criminals eficaces.

Aquests models solen compartir la idea que el delictes és causat per moltes variables diferents, però rebutgen els enfocaments plurifactorials per les raons que acabem de veure, sobretot perquè són atèdrics. Més aviat, s'ha de prendre de cada teoria les parts que resultin més prometedores i tractar de formar una nova teoria amb totes.

2) Un altre argument que s'esgrimeix és que la pràctica tradicional simplement ha resultat en més i més teories unitàries. La integració, per tant, podria reduir el nombre de teories rellevants en criminologia.

Com també es va dir en el seu moment, aquesta estratègia té la dificultat que diferents elements de la teoria poden fer assumpcions incompatibles entre elles.

Per això autors com Hirschi (2002) han proposat seguir fidels a les teories unitàries i potenciar la competència entre elles, refutant i abandonant les que no resisteixin les crítiques empíriques.

Com veurem, algunes de les propostes integrades es poden incloure en la criminologia evolutiva o del curs de la vida, motiu pel qual es podrien haver explicat en el mòdul proper.

2. La teoria general integrada

2.1. Metodologia teòrica

En dates recents, Agnew (2005) –a qui ja coneixem per les seves contribucions a les teories de la frustració– ha proposat una brillant teoria de naturalesa integrada que aspira a explicar per què els criminals delinqueixen. Ja des dels seus primers estudis, aquest criminòleg havia considerat que:

"No crec que la meua teoria de la frustració sigui una teoria completa de la delinqüència. Molt sovint, la delinqüència pot resultar de causes que no tenen res a veure amb la frustració. I quan la frustració causa la delinqüència, pot operar en conjunció amb altres causes." (1980, pàg. 27)

El mateix autor reconeix que la frustració no ha de resultar necessàriament en comportaments desviats o delictius, i que de fet hi ha diferències individuals importants en aquesta tendència a respondre amb el delicte. Així mateix, concedeix que:

"Certs aspectes de la GST (teoria general de la frustració) tenen un suport inferior. Concretament, estudis que han estudiat els factors que condicionen l'efecte de la frustració en el delicte han llançat resultats mixtos [...]. La GST es pot caracteritzar com una teoria prometedora que està necessitada d'un desenvolupament i contrastació més grans." (2001, pàg. 172-173)

Així mateix, Agnew havia trobat evidència empírica que apunta que variables de teories diferents depenen de les d'altres, això és, que hi ha una **interacció** entre elles. Tot l'anterior es tradueix, coherentment amb l'obra del nostre autor, en la conveniència de construir teories integrades.

Tot l'anterior explica que la teoria general integrada constitueixi una constant i una aspiració del seu treball, independentment del valor i generalitat que es concedeixi a la teoria general de la frustració en si mateixa.

L'autor parteix de la base que les teories fins ara proposades en criminologia, fins i tot encara que moltes hagin rebut un suport empíric important, són incompletes. Un problema important que agreuja aquest defecte és que una teoria hauria d'incorporar respostes per a moltes qüestions que avui se sap que són importants, entre les quals hi ha, entre d'altres:

1) La llista de totes les causes del delicte, i no solament d'una part.

- 2) L'explicació de com aquestes causes augmenten la probabilitat que es cometí un delictes.
- 3) Com es relacionen i interaccionen aquestes causes entre elles i amb el mateix delictes.
- 4) Quant triguen les causes a tenir un impacte sobre el delictes i en quina forma.
- 5) Quina influència tenen factors externs o com s'explica la concentració de la delinqüència en joves i homes.

És a dir, Agnew parteix d'una concepció molt exigent del que ha de ser una teoria i de les qüestions que no pot obviar en aquest moment de desenvolupament de la criminologia. Per a dificultar una mica més les coses, Agnew mostra una gran preocupació perquè la teoria mantingui un grau acceptable de simplicitat perquè pugui ser compresa i provada empíricament.

El seu compromís és, doncs, no solament proposar una teoria general del delictes i que aquesta sigui exhaustiva en les seves respostes, sinó també aconseguir un equilibri entre una teoria tan completa i un grau acceptable de simplicitat.

Com que les teories tradicionals, igual que les modernes, estan incompletes i tractar d'ampliar-les, en cas que això fos possible, implicaria un grau de complexitat poc recomanable –atès que moltes d'aquestes teories són ja per si mateix altament complexes–, Agnew proposa el recurs a la **integració de teories**, és a dir, de variables i mecanismes etiològics procedents de diferents teories criminològiques:

"La teoria (general integrada) es distingeix sobretot per com organitza teories i investigacions preexistents en un tot integrat." (2005, pàg. 11)

Encara que les teories clàssiques de l'aprenentatge, el control i la frustració –amb una certa presència de la teoria general de la frustració– són les que exerceixen un paper més destacat en la teoria general integrada, Agnew recorre a una exagerada infinitat de teories per tal de construir la seva proposta, incloses moltes de les exposades en aquestes materials i en d'altres.

Vinculació d'Agnew a la teoria general de la frustració

Només per fer un advertiment molt breu, al llarg del seu treball l'autor destaca, com veiem, variables i mecanismes molt diversos, però entre aquests poques vegades oblida l'efecte que la frustració té en tot el procés criminal –tant en el delinqüent com en els qui l'envolten i les àrees vitals, la qual cosa es pot traduir, al seu torn, en augments de la frustració en el primer, més altres complicacions–, de manera directa i indirecta, amb la qual cosa es connecta amb la **teoria general de la frustració**.

2.2. Elements de la teoria

D'acord amb la teoria general integrada, el delicte tendirà a aparèixer quan els impediments (*constraints*) per a delinquir siguin baixos i les motivacions, altes.

Amb això Agnew vol dir que és necessari atendre variables que afecten ambdues constel·lacions d'impediments i motivacions. La major part de les teories, encara que puguin compartir aquesta visió àmplia, tendeixen a concentrar-se en un costat de l'equació o en l'altre –generalment en el costat de les motivacions. Altres tradicions en criminologia es limiten de manera expressa a una de les constel·lacions, com és l'exemple clar de les teories del control social. El mateix autor proposa i desenvolupa una tipologia d'impediments i motivacions:

1) Agnew afirma que les **limitacions** contra el delicte "poden ser vistes com un mur situat entre l'individu i el delicte".

Es tracta, en primer lloc, del control extern, com el que exerceixen uns altres, sobretot persones íntimes com la família o els amics, per a detectar i sancionar el comportament criminal. Altres individus, en segon lloc, gaudeixen d'objectes, situacions, expectatives, etc. que volen conservar i que podrien perdre en cas d'incórrer en el delicte. Aquestes persones tenen un elevat interès en la conformitat, que actua com a limitació al delicte. Finalment, per a certs subjectes, el delicte és tan immoral, que ni tan sols consideren la possibilitat d'incórrer-hi. Aquesta limitació és denominada *control intern* en la terminologia de la teoria general integrada.

2) Les **motivacions** per al delicte, en segon lloc, es deriven, segons Agnew, de variables que **arrosseguen** (*pull*) o empenyen el delicte.

- En el primer cas es tracta de l'aprenentatge del delicte en el sentit de les teories clàssiques de l'aprenentatge i l'associació diferencial. Els individus es poden veure exposats a creences favorables al delicte, això és que se'ls pot ensenyar que el delicte és bo o almenys justificable en certes condicions; a reforçaments del delicte, com quan de la seva comissió s'aconsegueix alguna cosa valorada positivament o bé s'aconsegueix evitar alguna cosa negativa, i a models criminals reeixits que es poden tendir a imitar.
- En segon lloc, hi ha variables que **empenyen** (*push*) cap al delicte. Això té lloc –i en això Agnew segueix en bona mesura la teoria general de la frustració– quan els individus es troben en una situació de frustració perquè se'ls ha impedit aconseguir metes desitjades; se'ls han tret o amenaçat a

treure'ls coses valuoses que tenen; o bé quan se'ls presenten o s'amenaça a presentar-los estímuls negatius.

Totes les variables rellevants per a l'explicació del delicte han d'afectar sia les **limitacions** sia les **motivacions** per al delicte. Com pot observar el lector, és fàcil identificar les tres grans tradicions teòriques de la criminologia contemporània (de nivell individual o micro) en els desenvolupaments anteriors: les teories del control social, de l'aprenentatge i de la frustració.

La teoria general integra aquí, doncs, variables i processos tradicionalment utilitzats per cadascuna d'aquestes tres famílies –encara que, en menor mesura, també d'altres.

Amb aquesta apreciació es pot observar com opera aquí la metodologia teòrica de la integració. Excepte potser un parell de conceptes, tota la resta permeten remetre's a les exposicions de la introducció. El concepte d'**interès en la conformitat** (*stake in conformity*) va ser introduït originàriament per Toby, en el marc de les teories del control social. Toby es referia al fet que el nivell de delinqüència varia d'una comunitat o d'un barri a un altre, però que dins de cadascun hi havia diferències individuals en el grau d'interès en la conformitat que explicaven com és que no tots els nois exposats als ambients socials més criminògens delinquen.

Agnew (2005) matisa i desenvolupa aquesta idea. El recurs a la distinció entre *pulls* i *pushes* s'inspira en el treball de Reckless –l'obra del qual se sol situar també entre les del control social–; l'aplicació que fa Agnew d'aquesta distinció és afortunada, i coincideix en gran manera, encara que no completament, amb els conceptes originals de Reckless –per qui uns eren interns i d'altres externs a l'individu.

El nucli fonamental de la teoria està constituït per aquelles variables individuals i socials que influeixen en les limitacions i motivacions del delicte recentment assenyalades; també poden incidir indirectament en el delicte. Agnew (2005) les classifica en **cinc grups de variables**, grups relacionats amb esferes de la vida de les persones:

1) Baix autocontrol i irritabilitat, també denominats *trets personals*. Entre aquestes variables s'inclouen la impulsivitat, alts nivells d'activitat, problemes d'atenció, poc aprenentatge mitjançant el càstig, gust per la recerca de sensacions, irritabilitat, insensibilitat cap als altres, habilitats socials i de resolució de conflictes pobres i creences favorables a la comissió de delictes.

2) Variables familiars. Com és el cas d'uns vincles negatius amb els pares, conflicte familiar, abús infantil, supervisió pobra i absència de disciplina, pares, germans o parella delinqüents, suport social escàs, solteria i vinculació negativa amb l'esposa.

3) **Variables escolars.** Aquí s'inclouen les següents: mal rendiment escolar, vincles negatius amb l'escola, poc temps dedicat a fer els deures i estudiar a casa, tracte negatiu pels professors, metes educatives i laborals modestes i absència d'una educació positiva.

4) **Variables relatives als pares.** Associació amb pares delinqüents, pertinença a una banda juvenil, passar molt temps amb els pares sense cap tipus de supervisió, abusos dels pares i victimitzacions per delictes.

5) **Variables relatives a la feina.** En aquest grup s'inclouen, finalment, variables com les següents: mal rendiment laboral, desocupació de llarga durada i companys delinqüents.

Com sabem, aquestes variables influeixen en el delictes perquè afecten les limitacions o motivacions per al delictes. Cadascuna d'aquestes variables, no obstant això, pot incidir en més d'una limitació o motivació per al delictes.

Tenir amics delinqüents no solament motiva per a delinquir, sinó que a més dificulta la creació de controls o limitacions eficaços.

Com s'ha anunciat, la influència de les variables anteriors sobre el delictes pot ser **directa** o **indirecta**.

Aquest seria el cas d'un autocontrol baix: no sols eleva per si mateix les possibilitats que es delinqueixi, sinó que al seu torn –ara indirectament– influeix en un augment de la frustració i de la probabilitat de respondre a la frustració amb el delictes.

Altres variables, com una intel·ligència inferior en certa mesura a la mitjana, només tenen efectes indirectes sobre el delictes.

Per exemple –per al cas del quocient intel·lectual–, influïnt en algunes variables individuals o socials com la impulsivitat o el rendiment escolar.

Qualsevol de les variables pot tenir efectes relativament modestos, moderats i grans directes sobre el delictes, de manera que no totes tenen la mateixa influència.

Per exemple, un autocontrol baix és una influència robusta per a delinquir, mentre que l'efecte de les experiències negatives al col·legi seria modest o moderat per a la teoria general integrada.

Un altre punt important és que tant l'efecte com la grandària de les diferents variables poden dependre enormement de l'etapa vital en què es trobi l'individu, o sigui, de la seva edat.

Per aquest motiu, ens trobem davant un enfocament que se situa de la mateixa manera en la **criminologia del curs de la vida**, i que té un caràcter, llavors, dinàmic.

Exemple

La influència del col·legi o dels pares serà rellevant en la infància i, amb uns efectes molt més modestos, en l'adolescència, mentre que serà inapreciable en l'edat adulta; el matrimoni o la feina desplegaran els seus efectes únicament en els anys adults; mentre que, finalment, variables com el baix autocontrol, la irritabilitat o els pares delinqüents afecten les probabilitats de delicte al llarg de tota la vida de les persones.

Agnew (2005) distingeix, en efecte, tres períodes en la vida de les persones: **infància, adolescència i edat adulta**.

- 1) En la primera etapa, la infància, les variables més decisives són les relacionades amb els pares i l'autocontrol i irritabilitat.
- 2) Durant l'adolescència, els pares despleguen el seu màxim pes, mentre que el de l'autocontrol i irritabilitat es manté.
- 3) Finalment, en l'edat adulta s'uneixen com a influències més destacades a les de l'adolescència les relatives al matrimoni i a la feina –això és, o estar solter i/o aturat, o tenir un matrimoni i/o una feina pobres.

Els efectes del pas d'un període a un altre són en realitat molt més amplis; verbigràcia, depenent de l'estadi en què es trobi l'individu, també es veuran alterades les interrelacions entre les diferents esferes vitals i les variables que enclou.

Les cinc àrees vitals –entorn de les quals s'agrupen les variables influents en el delicte– no es comporten per a la teoria general integrada com a compartiments estancs, sinó que es troben **interrelacionades entre elles**. És a dir, les variables relatives als pares estan connectades amb altres esferes:

Uns pares delinqüents poden reforçar el comportament impulsiu i arriscat de l'individu, ensenyar-li creences favorables al delicte i elevar-ne la frustració; poden allunyar-lo de la família i crear tensions en el seu si, la qual cosa es pot traduir en un debilitament dels vincles amb els pares; atès que les demandes d'uns pares delinqüents, com, per exemple, fer campana o no estudiar, són contradictòries amb la funció de l'escola, la dedicació de l'individu a aquesta última es pot veure alterada negativament, alhora que es pot crear frustració en el professorat, que al seu torn pot respondre negativament.

Finalment, l'evidència suggereix així mateix que es perjudica la recerca de **bons matrimonis i feines**, sempre d'acord amb el treball d'Agnew (2005). Connexions semblants tenen lloc entre totes les esferes entre elles: unes afectes a les altres. El resultat més general d'aquestes interrelacions és que els efectes d'unes àrees reforcen mútuament els de les altres.

El problema amb molts delinqüents, doncs, és que tendeixen a coincidir-hi la majoria de les variables relacionades etiològicament amb el delicte, troben problemes en totes i cadascuna de les esferes vitals i d'aquesta manera es veuen atrapats en la tela d'aranya i els és molt difícil sortir-ne i acabar o desistir de les seves carreres delictives. Això explicaria l'existència de **delinqüents crònics**: subjectes en els quals coincideixen innumbrables causes del delicte

Observació

Com que, en efecte, cadascuna de les esferes es relaciona amb totes les altres i a més retroalimenten els seus efectes recíprocament, formant un complex entramat, Agnew parla de la **tela d'aranya del delicte**.

i amb dificultats greus en diferents àmbits, dificultats que es reforcen mútuament fent cada vegada més complicat abandonar el delicte, seguint sempre Agnew (2005).

Així queda igualment explicat, com acabem d'assenyalar, que les variables tinguin un efecte directe sobre el delicte, però també indirecte quan influeixen en altres àrees vitals i en les variables que hi són incloses. També s'explica com és que algunes esferes tenen un pes més gran en la causació del delicte.

Efecte de la família

Per exemple, l'efecte de la família és de relativament moderat a gran. Això es deu, seguint sempre Agnew, al fet que la família apareix abans que la majoria de les restants esferes vitals i s'hi solapa; al fet que contribueix a la conformació de trets i patrons d'interaccions que són fonamentals i duradors, per exemple, en el camp de l'escola o els amics; al fet que la família exerceix un rol enorme en la vida de les persones, el qual s'estén pràcticament al llarg de tota la seva existència, i, finalment, al fet que durant la infància no hi ha cap altra institució que competeixi amb la família.

Tornant a l'existència de delinqüents crònics –ben comprovada empíricament, d'altra banda–, la seva situació és encara més complexa, ja que també la comissió de fets delictius –especialment en certes circumstàncies– eleva, tant de manera directa com indirecta en agreujar els problemes de les esferes vitals, les probabilitats de delictes futurs, una cosa a la qual també es va fer referència en referir-nos a la teoria de l'autocontrol.

Ja es va advertir que la teoria general integrada parteix d'una concepció molt exigent dels requisits que ha d'atendre i de les qüestions que ha de considerar. Amb aquesta finalitat, Agnew (2005) aclareix, per exemple, que els efectes de les causes sobre el delicte tendeixen a ser contemporanis amb aquestes, encara que deixa espai per a efectes més dilatats en el temps, encara que en general menys robustos; i també que el seu impacte té una naturalesa no lineal; de la mateixa manera inclou desenvolupaments de la teoria que expliquen els dos correlats més sòlids del delicte, com són l'edat i el sexe.

La teoria general integrada afegeix que les esferes de la vida que, com hem vist, exerceixen un paper en la causació del delicte es veuen afectades, al seu torn, per **factores externs de naturalesa ambiental**.

Aquestes variables ajuden a explicar en part com és que una persona es veu sotmesa a unes certes condicions en cadascuna de les esferes vitals. Aquests factors són heterogenis, però destaquen els sociodemogràfics: l'edat, el sexe, la raça, l'estatus socioeconòmic dels pares i les característiques de la comunitat.

Dins d'aquests factors externs, Agnew (2005) inclou, així mateix, **influències biològiques**, i de fet al llarg del seu treball concedeix gran importància a les **diferències individuals** –les quals, no obstant això, no han de tenir necessàriament aquest origen. El mateix autor, això sí, insisteix que els éssers humans som en bona mesura lliures i no estem determinats –ni per influències biològiques ni ambientals– per a delinquir.

Entre aquests factors externs també s'inclouen alguns relacionats amb la cultura i l'estructura social, és a dir, variables de **nivell macro** pròpiament dites. D'acord amb el nostre autor,

"Les taxes del delictes són una agregació d'actes criminals individuals, de manera que aquestes teories (certes teories de nivell macro) essencialment descriuen com variables de nivell comunitari afecten el comportament criminal individual." (1999, pàg. 123)

Encara que reconeix que variables macro també exerceixen un paper important en la causació del delictes individual –i, per tant, de les taxes delictives en comunitats o fins i tot països–, els presta una atenció molt superficial i remet a properes investigacions.

2.3. Política criminal i avaluació

El nostre autor considera, així mateix, que la teoria general integrada també té una vocació de **control i prevenció del delictes**. Afirmar que els millors programes per a aquesta finalitat són els que s'enfronten amb les causes del delictes, encara que el seu impacte sobre aquestes sigui modest; i que seran més efectius segons si incideixin, per a introduir millores, en més esferes de la vida. Més concretament, dubta que una política criminal basada en sancions punitives sigui molt prometedora, tret que s'elevi la certesa de les sancions i, condemnant el delictes, se sigui comprensiu amb el delinqüent i es tracti de reintegrar-lo a la societat.

La millor estratègia per a la teoria integrada general, llavors, són programes d'intervenció que introdueixin millores en les diferents esferes de la vida dels individus i els criminals, com la família, la feina o les persones amb qui es relaciona.

Encara que el teòric es mostra caut respecte al suport empíric que espera que rebí la teoria general integrada, concedeix una atenció important a **com s'ha de provar**. Atès que en la construcció de la teoria s'ha tingut en compte una part important de les investigacions criminològiques fetes fins a la data, llavors és lògic que Agnew (2005) suggereixi que totes ja la confirmen d'alguna manera, encara que sigui modesta. Naturalment, l'autor reclama noves inves-

Exemple

Individus que procedeixen de famílies desfavorides socioeconòmicament tenen una tendència més gran a heretar un autocontrol baix i a patir més frustracions, com les derivades de les dificultats econòmiques; poden rebre una educació més pobre dels pares; els pot anar pitjor l'escola, i també tenen una certa tendència a aconseguir llocs de treball de mala qualitat o fins i tot a sofrir la desocupació.

Programes prometedors

Segons el parer del professor d'Emory, en la qual cosa coincideix amb una part important de la doctrina, a dia d'avui ja hi ha alguns programes prometedors en aquest sentit.

tigacions, les quals s'haurien de centrar, sempre segons el nostre autor, en parts de la teoria, ja que considera que és massa àmplia i potser complexa perquè un sol estudi sigui capaç de provar-la completament. De manera molt interessant, Agnew (2005) recorre al llarg del seu llibre a exemples presos d'etnografies i altres estudis qualitius que afavoreixen elements de la teoria general integrada, amb la qual cosa deixa senyals, així mateix, d'una més que lloable vocació d'integració metodològica.

Naturalment, una teoria general integrada tan complexa és difícil que doni lloc a molts esforços de tests empírics.

3. La teoria de l'equilibri del control

3.1. Estratègia teòrica

Una altra teoria important és la de l'equilibri del control, proposada per **Tittle** en diversos treballs començant per la seva magnífica monografia de 1995 i seguint per treballs més recents.

Per aquest important autor, mètodes convencionals de construcció de teories com els ben coneguts d'invenió i d'elaboració fracassen en la pràctica per diverses raons. Com a alternativa, proposa el recurs a la integració de parts de teories, si bé concedeix que es tracta d'una tasca difícil.

Per aquest motiu, planteja un enfocament integrador específic que denomina **enfocament sintètic** i que es caracteritza en el fonamental per l'existència d'un únic procés causal central, el qual serveix de canalització a diversos arguments teòrics.

Aquest procés causal central ha de ser prou abstracte per a permetre *inputs* d'altres teories "sense absorbir-les ni expulsar-les"; ser aplicable universalment; proposar principis causals genuïns, i, per descomptat, resultar vertader. La teoria de l'equilibri del control, per tant, té una naturalesa integrada.

3.2. Elements de la teoria

Les persones es troben en posicions en les quals tenen o poden exercir control sobre altres persones; alhora, elles mateixes es troben sota el control efectiu o potencial d'altres. Les persones, dit amb altres paraules, en controlen o poden controlar unes altres i són o poden ser controlades per d'altres. El control també es pot referir a circumstàncies o altres figures o institucions en comptes de persones concretes. Aquest control que se sofreix o es gaudeix es pot trobar més o menys equilibrat –quan el control que s'exerceix o es pot exercir és semblant al que se sofreix o es pot sofrir– o bé més o menys desequilibrat –quan es té un dèficit o superàvit de control.

La relació que hi ha entre ambdues formes de control, Tittle la denomina **raó del control**.

Definit en les seves pròpies paraules:

"[...] l'extensió en la qual un individu pot potencialment exercir control sobre circumstàncies que incideixen sobre ell, amb relació al control potencial que pot ser exercitat per entitats i condicions externes contra l'individu." (Tittle, 2001, pàg. 317)

La raó del control no és una entitat fixa, sinó que pot variar d'una situació a una altra, d'un lloc a un altre i d'un moment a un altre.

Per exemple, algú es pot trobar oprimat a la feina però tenir un superàvit de control a casa seva en comparació de la seva esposa.

Per tant, Tittle parla d'una raó del control general, que es refereix a la probabilitat mesurada d'una persona d'exercir o ser subjecte de control, i de raons del control situacionals, referides a casos específics. Les raons del control depenen de característiques individuals i de característiques socials o organitzatives.

Per exemple, els joves solen tenir un dèficit de control, de manera que l'edat és una variable individual rellevant per a la raó del control d'una persona i, com sabem, un correlat molt sòlid del delictes.

Més interessant encara és el cas del sexe. Tittle manté que les dones tenen en les societats un control potencial molt inferior que els homes i que, per aquest motiu, com és ben sabut també, delinqueixen significativament menys. Però, en realitat, les dones ocupen com a grup les posicions socials amb menys capacitat de control, la qual cosa també es relaciona en la teoria amb la **desviació**. Aquesta és precisament la imatge que ofereix Tittle (1995): les dones també tendeixen a incórrer en comportaments desviats, concretament incorren en **submissió**.

Per al nostre autor, doncs, hi ha diferents formes de desviació a més de la predació, una de les quals és la submissió. D'aquesta manera, l'autor tracta d'explicar altres correlats ben coneguts del delictes i la desviació recurrent al concepte de *raó del control*.

El procés causal central de la teoria de l'equilibri del control és constituït, doncs, per les raons del control, amb el benentès que les persones difereixen en les seves raons del control –més o menys anivellades– i que raons del control desequilibrades es relacionen amb la desviació. Ara bé, una raó del control desequilibrada és una condició necessària però no suficient per a l'aparició de la desviació, en alguna de les seves manifestacions.

Així, un s'ha de trobar predisposat per a la motivació desviada.

La predisposició segons la teoria procedeix de la convergència de tres *inputs*:

- el desig d'autonomia,
- el desequilibri ja esmentat de la raó del control i
- el bloqueig de metes.

La teoria assumeix, en primer lloc, que tothom té un **desig** latent d'autonomia. Això vol dir que totes les persones volen escapar del control a què estan sotmeses i, alhora, estendre el seu propi control.

Tittle (1995) suggereix que l'ansia d'autonomia apareix ja durant la primera infància, ja que durant aquesta etapa els bebès depenen completament dels pares o cuidadors, els quals tenen un poder absolut sobre ells, fins al punt que arriben a detestar aquesta subjecció; alhora, volen ser com són els seus pares o cuidadors envers ells, i estendre, en la mesura de les seves possibilitats, el seu control sobre altres persones o situacions. El nostre autor manté que el desig de l'autonomia és una assumptió bàsica de la teoria, i considera almenys pràctic partir de la base que es tracta d'alguna cosa en la qual coincideixen totes les persones: en una mesura molt semblant, totes tenen un desig d'autonomia fortament arrelat.

Tittle inclou el desig d'autonomia en la seva teoria com una constant –en comptes de com una variable, com passa amb la immensa majoria dels fenòmens que utilitzen les teories que estudiem en aquesta obra. En segon lloc, una cosa molt lògica segons els passos que hem anat fent seguint el prestigiós criminòleg nord-americà: com més gran sigui el desequilibri entre el poder que té i que sofreix una persona, més probable serà que es mostri motivada per a la desviació.

Finalment, un individu s'ha de trobar **que les seves metes es troben bloquejades**. En efecte, si una persona estigués aconseguint el que es proposa –inclosa l'extensió del seu control!– seria molt difícil que recorregués a la desviació. Per tant, quan aquests fenòmens –una constant i dues variables– convergeixen, l'individu tendirà a trobar-se predisposat per a la conducta desviada.

Predisposició no equival, com el mateix nom indica, a **motivació**. Quan una persona es troba predisposada, en el sentit del paràgraf anterior, pot arribar a estar motivada en certes circumstàncies. Tittle (1995) sembla pensar que la major part de les vegades en què algú està predisposat no arriba a motivar-se per a la desviació. Perquè això ocorri, l'individu ha de ser conscient del desequilibri del seu control i adonar-se que un acte desviat o el comportament desviat pot canviar aquest desequilibri –sia superant el dèficit, sia utilitzant el seu superàvit. Sobretot quan la persona vol canviar la situació de desequilibri en el control en què es troba de manera ràpida, és probable que sorgeixi un comportament desviat. El pas a la motivació se sol provocar per mitjà d'algun fet que comporti algun tipus d'emoció negativa per a l'individu, per exemple, que sigui humiliat.

La motivació, com veiem, que en realitat consisteix que l'individu percep que la desviació és una forma prometedora per a alterar la seva situació, és una variable.

Com en altres teories contemporànies, Tittle també hi inclou l'element de l'**oportunitat**. Un acte desviat només es pot dur a terme si existeix l'oportunitat per a això. L'autor proposa l'exemple següent:

"Independentment de com de motivada estigui la gent per a furtar cotxes, no ho poden fer si no hi ha cotxes per furtar."

De totes maneres, sembla que, com també hem vist en el cas d'altres teories, l'oportunitat exerceix un rol necessari però relativament menys important que altres elements d'aquesta teoria, ja que el mateix Tittle reconeix que:

"A causa que l'oportunitat per a una varietat d'actes desviats és habitualment omnipresent, la gent que està motivada té una alta probabilitat de dur a terme algun acte de desviació." (Tittle, 2001, pàg. 321)

Finalment, l'individu que tendeix a cometre un acte desviat ha de tenir en compte els **costos associats**. Els costos més importants són denominats per Tittle (1995) **constrenyiments**, i s'hi pot pensar com a formes de control tradicionals com ara les derivades de la família; dels riscos situacionals, com ara la possibilitat de ser descobert, de l'existència de mecanismes de prevenció situacional com un lloc ben il·luminat, etc.; i de la gravetat que es percep que l'acte ocasionarà en la víctima. Aquests constrenyiments influeixen en el fet que efectivament es dugui a terme un acte desviat o no.

Si, verbigràcia, un acte desviat comporta un gran risc per a l'agent, aquest tendirà a abstenir-se de dur-lo a terme encara que la seva raó del control estigui desequilibrada, estigui motivat i en tingui l'oportunitat.

Un altre fenomen que en la teoria de l'equilibri del control constitueix un cost és la **resposta potencial** que provoqui l'acte desviat. Això és, que quan es duu a terme un acte desviat per a equilibrar la raó del control, és perfectament possible que aquest acte sigui respost per un altre acte que perjudiqui l'agent. Així, si s'ataca una institució més forta, aquesta pot respondre. En casos d'aquest tipus, és possible que l'agent s'abstingui de dur a terme l'acte desviat, encara que també pot esdevenir que la resposta potencial afecti la serietat de la desviació. En efecte, una persona amb un gran desajustament en la seva raó de control tendirà a fer un acte desviat d'una gravetat relativament alta. No obstant això, si la possibilitat de resposta és real, és possible que es conformi amb un acte menys seriós.

Per exemple, en comptes d'agredir una altra persona, es pot conformar a propagar aspectes negatius d'aquest individu.

Tot i que es presentin tots els passos fins ara descrits, és possible encara que no es dugui a terme cap acte desviat o delictiu. Tittle (1995) assenyala que això és a causa que la teoria no té un caràcter determinista sinó probabilístic. L'autor denomina aquestes variables ulteriors **contingències**, i afirma que n'hi ha moltes. Les contingències es poden classificar, seguint sempre el nostre autor, en personals, organitzatives i situacionals, encara que de vegades algunes es poden combinar entre elles i formar contingències de segon ordre.

La teoria també té conseqüències a escala macro. En efecte, en una societat es poden afavorir raons del control més o menys equilibrades o més o menys desequilibrades. Això repercutiria de manera directa en les taxes de desviació i delicte d'aquesta societat. En societats equilibrades tendirà a haver-hi menys desviació i delicte que en el que Tittle denomina *societats repressives*. I el mateix es pot dir respecte a les institucions d'una societat.

3.3. Política criminal

Finalment, Tittle presta una certa atenció a les mesures de política criminal que proposa la teoria, si bé reconeix que la no s'ha construït amb aquesta preocupació en ment. Com és fàcil d'imaginar, la idea clau passa per equilibrar les raons del control de les persones. Però no solament, ja que la política criminal podria intervenir en qualsevol dels passos teòrics que proposa la teoria. Per exemple, mesures de prevenció situacional només afecten els constrenyiments, encara que poden tenir una certa eficàcia. Moltes vegades, estratègies de control i prevenció del delicte que es fixen en els mecanismes secundaris de la teoria seran molt més eficaces, ja que de vegades tractar d'equilibrar les raons del control de les persones exigiria operar canvis profunds en les societats, la qual cosa és poc realista. Tittle, en aquesta línia, es refereix a la delinqüència juvenil. Com hem vist superficialment, els joves delinqueixen de manera desproporcionada perquè en les societats contemporànies es caracteritzen perquè tenen dèficits en els seus controls. Si fóssim capaços de concedir més control als joves, es podrien prevenir molts delictes. No obstant això, moltes vegades aquesta opció resultarà molt difícil i poc realista.

3.4. Avaluació

La teoria ha rebut algunes **crítiques** (Jensen, 1999; Savelsberg, 1999). Algunes se centren en el concepte de *desviació* que utilitza Tittle. Al seu parer, *desviació* és:

"[...] qualsevol comportament que la majoria d'un grup donat considera inacceptable o que de manera típica evoca una resposta col·lectiva de tipus negatiu." (Tittle, 1995, pàg. 124, èmfasi eliminada)

Així, els crítics han mantingut que es tracta d'una definició vaga i imprecisa, i també difícil d'operacionalitzar i mesurar. **Savelsberg** (1999), per la seva banda, critica l'assumpció antropològica que fa la teoria del desig d'autonomia. D'acord amb aquest autor, aquest és, en realitat, un problema general de mol-

Exemple

El sentit moral d'una persona constitueix una contingència personal que pot fer que un individu s'abstingui de delinquir encara que s'hi presentin tots els mecanismes que proposa la teoria –però falla aquesta contingència–; si, per contra, el jove pertany a algun tipus de subcultura, per exemple, a alguna banda juvenil perillosa, és molt més probable que tendeixi, en igualtat de condicions, a delinquir.

tes teories. Al seu parer, assumpcions d'aquest tipus, encara que concedeix que tenen un caràcter metafísic, no refutable, tenen el problema de resultar massa unilaterals, i caldria completar-les amb una part social; és a dir, la idea que l'ésser humà és completament diferent d'altres criatures en el sentit que pot, per exemple, voler fer el que ha de fer, contradient amb això tendències naturals potencials com les que descriu Tittle. Aquest últim ha respost a aquestes crítiques i altres en diversos llocs (1999).

La validesa d'una teoria, com sabem, s'hauria de jutjar sobretot pel seu grau de suport empíric. Tittle (1995) ofereix evidència indirecta en favor de la seva teoria, en el sentit que suggereix que aquesta és compatible amb l'evidència acumulada en criminologia.

Un dels primers test de la teoria és el que fan **Hickman i Piquero** (1999).

Aquests autors van provar la hipòtesi que un excés de control s'hauria de relacionar amb tipus concrets de desviació, els que Tittle denomina *predació* i *desafiament*, i que són formes de desviació que inclouen la repressió d'una altra persona. Amb aquesta finalitat, els autors van recórrer a vinyetes o escenaris que portaven annexes una sèrie de preguntes als enquestats. Les anàlisis van revelar que, en efecte, un excés de control es relacionava amb la predació i el desafiament, però que el mateix ocorria amb un defecte en el control –que, d'acord amb la teoria, no s'hauria de relacionar amb aquestes formes de desviació. Per això, l'evidència d'aquest treball sembla més aviat mixta.

Els mateixos Hickman i Piquero (2003) han suggerit que la teoria de l'equilibri del control es podria estendre per a explicar no sols la desviació, sinó també la victimització. La idea fonamental del que proposen és que també les persones amb excessos o dèficits en el seu control, això és, amb raons del control desequilibrades, tenen un risc de victimització més gran.

Per tal de provar aquesta hipòtesi, van recórrer a una mostra de 253 estudiants universitaris als quals van administrar un qüestionari. Aquest incloïa diverses variables de control, variables derivades o almenys consistents amb les teories de l'oportunitat i preguntes sobre els successos delictius que havien sofert dins del campus universitari. Per estimar la "raó de l'equilibri del control" van fer als alumnes preguntes del tipus "quant control exerceixen altres persones sobre tu?" o "quant control exerceixes tu sobre la teva parella (*significant other*)?". Aquesta forma de mesurament és problemàtica metodològicament, i ben mirat, es limita a demanar directament a l'interessat que estimi el mateix el que l'investigador vol saber. Aquest procediment és, com dic, criticable. En una primera anàlisi, els investigadors van trobar suport empíric per a les variables derivades de les teories de l'oportunitat. En anàlisis posteriors van provar la hipòtesi de la teoria de l'equilibri del control aplicada a la victimització. Per a això van recórrer a victimitzacions en general i a furt. Un problema estadístic important és que la teoria, com resulta evident per als qui es trobin familiaritzats amb la investigació empírica, és que no prediu una relació lineal, com és el cas habitual de les teories en la disciplina. Això va obligar els investigadors a recórrer a eines estadístiques sofisticades. Els autors van trobar evidència favorable per a la teoria: tant un excés com un dèficit en el control es relacionaven de manera estadísticament significativa amb més victimitzacions en general i amb relació al furt.

Finalment, **Piquero i Piquero** (2006), utilitzant novament escenaris i la mateixa manera d'operacionalitzar i mesurar el control, han aplicat la teoria de persones d'estatus social relativament alt, concretament que treballaven a em-

preses –la mostra, com es pot endevinar, era constituïda per persones d'aquest tipus que participaven en un curs. La teoria del balanç del control preïu que un excés de control en aquests subjectes hauria de conduir a un tipus de desviació concret: l'explotació. Ara, de manera perfectament consistent amb la teoria, un excés de control predeïa l'explotació, mentre que un defecte en el control no guardava cap relació amb aquest resultat.

4. El model del triple risc delictiu

Qui hagi seguit aquests materials haurà notat que la major part de les teories criminològiques sobre les causes del delictes, tant en sentit històric com contemporani, han estat produïdes als **Estats Units**. La tradició de l'explicació que el delictes produeix en els individus i en les comunitats, la qual cosa sovint es coneix com la *qüestió de la punitivitat* o del *punitivisme*, sí coneix algunes teories europees molt importants, però no així la que se centra en l'etiologia del delictes. En aquest camp es pot esmentar de manera destacada la proposta de Wikström (2006), un criminòleg suec que exerceix com a catedràtic a l'Institut de Criminologia de la Universitat de Cambridge. LaFree ha cridat l'atenció sobre la paradoxa que representa que la criminologia, havent nascut a Europa, s'hagi desenvolupat especialment als Estats Units.

En l'actualitat, estan apareixent al nostre continent algunes investigacions molt importants i és possible que en un futur no gaire llunyà estiguem en condicions de competir, en termes científics, amb els nord-americans. Hi ha algunes raons que contribueixen a explicar aquest grau diferencial de desenvolupament, entre els quals hi ha la tradició idealista que ha dominat gran part del continent i, per descomptat, les sòlides tendències antiempíriques de l'Europa mediterrània. Per aquest motiu, té un mèrit especial la tesi en la qual treballa Redondo Illescas, un criminòleg i psicòleg destacat a escala europea, i alguns dels seus col·laboradors.

El model del triple risc delictiu (TRD) de **Redondo Illescas** (2008a; 2008b) no és, en propietat, una teoria de la delinqüència en el sentit que no proposa mecanismes etiològics específics diferents dels ja coneguts per altres teories.

El que proposa, precisament, és una forma d'ordenació de factors explicatius ja proposats per diverses teories.

Aquests mecanismes són ben coneguts en la disciplina i gaudeixen d'un ampli suport derivat d'investigacions empíriques sòlides. En aquest sentit, es pot parlar d'un enfocament metateòric en el sentit que és aplicable a diferents teories individuals o bé d'un enfocament integrat. Aquesta segona opció és la que hem seguit aquí d'acord amb la flexibilitat que té la idea d'integració en la criminologia contemporània.

Redondo Illescas proposa una classificació en tres grups dels riscos rellevants.

1) Primer apareixen els riscos **A** o **riscos personals**.

2) Els riscos B, els segons a aparèixer en la proposta que ens ocupa, es troben derivats del **suport prosocial**.

3) L'últim conjunt de riscos, els denominats C, inclouen una constel·lació ben coneguda en la criminologia més recent: les **oportunitats per al delicte**.

Un dels arguments centrals de la tesi és que siguin els específics mecanismes criminògens els que condueixin al delicte en els diversos casos possibles, el delicte i els processos que hi condueixen es fan més probables quan s'uneixen riscos de les tres classes esmentades. El professor de la Universitat de Barcelona aclareix que quan parla d'*específics mecanismes criminògens* s'està referint als especificats per diverses teories tradicionals en criminologia, com les de l'aprenentatge, la desvinculació social, la tensió, l'etiquetatge, etc. o per algunes.

El model TRD afegeix que aquestes tres dimensions esmentades no sols enclouen riscos per al delicte, sinó que també ofereixen **mecanismes protectors** enfront del delicte.

D'aquesta manera, cadascuna d'aquestes dimensions es construeix com un continu que va des d'una protecció molt accentuada a una posada en risc de cometre delictes també marcada. Així, doncs, en les pròpies paraules de Redondo Illescas, el model TRD

"[...] sugiere que el riesgo delictivo de un individuo particular en un tiempo «t» depende de la combinación en él de facetas riesgo-protección procedentes de tres fuentes etiológicas diferenciadas:

- 1) «disposiciones y capacidades personales»,
- 2) «apoyo social» recibido, y
- 3) «oportunidades para el delito»."

Després d'una revisió seriosa de la bibliografia, inclosos els treballs en els quals ell mateix i els seus col·legues han participat, assenyala entre els factors de risc individuals o personals: la impulsivitat, la tendència al risc, la baixa intel·ligència, la baixa motivació per a l'assoliment, etc.; i entre els factors de risc socials: els baixos ingressos familiars, el conflicte amb els pares, l'alcoholisme dels pares, la criança inconsistent, amics delinqüents, etc. De la mateixa manera, factors protectors individuals o personals són: l'autocontrol, la motivació de superació, l'autoestima realista, la capacitat de culpa, la bona empatia, etc.; i socials: els models positius, els amics prosocials, el control informal, viure a barris no delictius, etc. El model TRD agrupa en realitat els factors de risc i protectors en constructes o variables unitàries, com, per exemple, les amistats: aquest constructe pot constituir un factor de risc quan les amistats són delinqüents; de protecció quan es tenen amics prosocials, o bé resultar neutre.

En efecte, en la seva proposta de constel·lacions de factors que poden implicar sia risc sia protecció, o fins i tot resultar neutres, el model TRD fa una aportació molt original. A causa de la gran quantitat d'estudis empírics sobre els factors relacionats amb la comissió de fets delictius, això és, sobre factors de risc i factors protectors, en l'actualitat ens trobem en la bibliografia amb llistes molt prolaxes que poden variar d'un estudi a un altre. De fet, la bibliografia sobre factors de risc i protectors és pràcticament inabastable i probablement també una mica confusa. El que es proposa en aquesta tesi és no solament material, sinó també organitzatiu. Amb aquesta finalitat, la tesi tracta de classificar tots els riscos coneguts en solament tres grups; i alhora reduir les constel·lacions de factors de risc i de protecció a constructes més o menys unidimensionals que, com s'ha dit, poden ser factors que afavoreixen el delicte o que n'allunyen depenent dels valors que prenguin.

Una distinció en la qual insisteix aquest autor és en la de factors de risc –i, paral·lelament, protectors– **estàtics i dinàmics**.

La diferència fonamental és que els primers no canvien o no es poden canviar al llarg de la vida de les persones –per exemple, ser home o dona–, mentre que els dinàmics sí que poden canviar –així, la tolerància de la ira.

Això és molt important no solament perquè permet situar la tesi aquí exposada en el marc de la criminologia del curs de la vida o de la criminologia del desenvolupament –que criden l'atenció sobre la importància de tenir en compte els canvis que es produeixen al llarg de la vida de les persones–; sinó perquè connecta el model amb una altra de les grans preocupacions de la disciplina: el control i prevenció de la delinqüència. En efecte, si s'actua sobre els factors que poden canviar –els dinàmics, com hem vist– pot ser prometedora reduir les taxes de delinqüència d'una comunitat a escala macro i reduir la tendència al delicte o a la reincidència d'individus o grups d'individus concrets.

El model incorpora, així mateix, perspectives globals que es podrien integrar. Així, l'evolucionisme de base darwiniana, que té un gran predicament en la disciplina; o la tesi del **procés de civilització** d'Elias.

La proposta també es pot estendre per a la **valoració del risc delictiu**. Des de fa molt de temps, la predicció del comportament futur dels delinqüents representa una preocupació seriosa per als criminòlegs. És evident que la valoració del risc és una tasca difícil. No obstant això, una reflexió breu presenta molts supòsits en els quals, confessadament o no, prediccions d'aquest tipus són habituals i es troben a la base de decisions importants.

Per exemple, l'aplicació d'algunes institucions juridicopenals i fins i tot l'elecció i extensió de la pena concreta que imposa a un reu un jutge o tribunal, la concessió de certs beneficis penitenciaris, la classificació penitenciària, etc. es fan prenent en part la valoració del risc de l'individu de què es tracti. No és, sens dubte, l'únic element que es té en compte ni probablement tampoc el més important, però sí que n'és un. Sovint aquestes decisions es fan de manera intuïtiva, la qual cosa comporta, com a mínim, una alta càrrega d'inseguretat jurídica. El que aquesta branca de la psicologia i de la criminologia aspira a fer, llavors, és oferir una sèrie de factors ben establerts empíricament que ajuden, dins d'uns límits racionables, a prendre les decisions abans esmentades. Això és, que aquestes decisions –que tenen una importància decisiva per a la societat, el sistema d'administració de justícia i per als individus implicats– s'han de prendre, en qualsevol cas, de manera que sembla preferible tenir una base científica que informi d'aquestes decisions.

Per al model del triple risc delictiu, una bona estimació del risc d'un individu o un grup passa per la consideració de riscos derivats de les tres fonts, en comptes de solament una, de manera aïllada.

5. La teoria de l'acció situacional

Des de mitjan dècada de 1990 s'havia produït un cert estancament en la teoria criminològica. Amb prou feines han aparegut teories interessants que no fossin integrades i que tinguessin una certa originalitat. En efecte, la majoria de les propostes es limitaven a integrar elements de diferents teories originals sense més detall. No cal dir que hi ha hagut algunes excepcions importants, algunes de les quals han estat descrites en aquestes pàgines. Aquesta tendència ha estat trencada amb decisió per la teoria de l'acció situacional, originàriament proposada per **Wikström**, un professor suec establert des de fa anys en el prestigiós Institut de Criminologia de la Universitat de Cambridge.

Wikström

Wikström és catedràtic de Criminologia Ecològica i del Desenvolupament a la Universitat de Cambridge i és membre de l'Acadèmia Britànica. La seva teoria constitueix un dels avenços més importants dels últims vint anys. Entre els seus principals llibres destaquen *The explanation of crime*, editat juntament amb Robert Sampson, i *Adolescent crime*, juntament amb Butterworth.

Alhora, el professor Wikström dirigeix un projecte de recerca important de naturalesa longitudinal a la ciutat anglesa de Peterborough, amb un finançament continuat que ja ha aconseguit més de deu milions de lliures esterlines, del qual, com veurem, es deriven importants proves empíriques que afavoreixen la teoria de l'acció situacional.

PADS

PADS+, *Peterborough adolescent and young adult development study*, és un estudi d'adolescents i joves adults que es duu a terme a la ciutat britànica de Peterborough. La seva meta és comprendre millor les influències situacionals en els joves, en particular com les seves famílies, escoles i comunitats modelen el seu desenvolupament social. L'estudi va començar el 2002 i més de 700 joves i les seves famílies (també s'entrevista els pares), i també més de 20 col·legis, han participat ja en la investigació.

Wikström, un dels teòrics europeus més importants, parteix de la crítica a les teories criminològiques tradicionals quan intenta explicar les causes del delictes. Alhora, la seva pròpia proposta aspira a oferir-ne una millora. Al seu parer, els problemes de les teories criminològiques no solament dificulten explicacions del delictes plausibles i investigacions sòlides, sinó que sobretot posen en perill les possibilitats d'unes polítiques de control i prevenció del delictes prometedores.

La seva proposta, així, doncs, es caracteritza per una crítica a les teories tradicionals i també, especialment, a l'enfocament dels factors de risc.

En efecte, segons el nostre autor, una bona teoria, a més, necessita conjuminar tot el que se sap –així com tot el que es pot fer– no solament en matèria de les causes del delictes, sinó també en matèria de control i prevenció del delictes. Com podem observar, en Wikström (1995) apareix igualment una preocupació

Web recomanat

Es pot visitar la seva pàgina web a <http://www.pads.ac.uk/index.html>.

notable per la teoria i la política criminal, i també per les relacions que hi ha entre elles. Considera, així mateix, que molts dels esforços que s'han dut a terme en política criminal fins ara han estat ineficaços.

Wikström (2004; 2005; 2007; 2007) és molt original quan reclama la rellevància teòrica de les idees de moralitat i d'acció, del context social i de les interaccions a què es veu exposat l'individu.

La teoria criminològica tradicional és insatisfactòria, a causa, sempre segons el nostre autor, de les raons següents:

1) L'absència d'una teoria de l'acció.

2) Una integració insuficient dels nivells d'explicació o anàlisi.

3) Una definició poc clara del delictes. *Delictes* són per Wikström (2007) actes de ruptura de normes morals definides en les lleis penals. Encara que la naturalesa humana pugui ser egoista i autointeressada, les normes morals exerceixen un rol important a l'hora de guiar l'acció humana. Per això, el repte d'una explicació criminològica és què fa que els individus trenquin normes morals tal com es descriuen en les lleis penals. Les accions morals són actes intencionals que es fan sota la guia de regles que prescriuen el que està bé o està malament en circumstàncies particulars. L'explicació del delictes, per tant, és una part d'una teoria més àmplia sobre la ruptura de normes morals. Aquestes normes morals, això sí, no han de ser justes ni legítimes –la qüestió pel nostre autor, doncs, no és per què tenim les normes i lleis que tenim, sinó per què la gent acata o infringeix aquestes normes.

Un postulat essencial de la seva teoria és que els individus duen a terme les seves accions segons com veuen les alternatives que tenen a la seva disposició i prenen les seves decisions.

Això és, que per tal de cometre un delictes el subjecte, en primer lloc, l'ha de veure com una acció possible: si a una persona no se li presenta l'opció de, per exemple, endur-se un objecte d'uns grans magatzems, llavors no podrà prendre la decisió de fer-ho. De la mateixa manera i en segon lloc, tot i que algú vegi el delictes com una opció no ha de delinquir necessàriament.

Els individus, segons Wikström, difereixen tant respecte a com veuen les alternatives de què disposen com respecte a les decisions que prenen depenent de com són ells mateixos, de les oportunitats que afronten i els contextos socials en què es mouen:

"L'argument central de la teoria de l'acció situacional és que els actes delictius són el resultat d'un procés pel qual un individu percep alternatives per a l'acció i tria (per hàbit o per deliberació) quina alternativa seguir." (Wikström, 2008, pàg. 19, èmfasi eliminada)

Per a estudiar el delictes, per tant, és imprescindible conèixer les característiques dels individus i les experiències a què s'han vist exposats, o sigui, les propensions individuals i les circumstàncies ambientals. A més, ambdues constel·lacions d'influències –propensions individuals i inductors ambientals– no es comporten de manera aïllada, sinó que interaccionen entre elles, de manera que també cal conèixer igualment com es produeixen aquestes interaccions. Dit amb altres paraules, es necessita comprendre els mecanismes situacionals que lliguen l'individu amb l'escenari del delictes (Wikström, 2006).

La teoria és especialment original quan distingeix dues vies per a la ruptura de les normes morals. En efecte, la conducta humana, en general, i la delictiva, en particular, pot, en primer lloc, respondre a un **patró habitual**. L'hàbit és una dimensió de l'acció humana que habitualment ha estat passat per alt pels teòrics d'aquesta tradició.

Wikström recorre sovint a l'acció de fumar. Doncs bé, sovint, encara que depenent del context en què es trobi, una persona pot encendre un cigarret simplement perquè té aquest hàbit, i ho fa de manera gairebé mecànica. Altres vegades, per exemple en un context determinat en el qual hi ha altres persones presents i podria ser que es molestés algú, entra en joc la deliberació. L'elecció humana, així, doncs, pot ser habitual (prefixada) o deliberada (triada voluntàriament), depenent de les circumstàncies (Wikström, 2006).

En aquest àmbit, el nostre autor porta a col·lació la important idea d'agència (*agency*). En els últims anys, alguns teòrics han cridat l'atenció sobre la necessitat que la criminologia deixés de veure el delinqüent com un subjecte dirigit de manera determinista per forces que no pot controlar, i incorporés la dimensió de la seva pròpia voluntat per a fer coses o per a fer que passin coses. Per exemple, Sampson i Laub (2003) insisteixen en el paper fonamental de l'agència a l'hora que un individu abandoni la seva carrera criminal. En paraules de Wikström:

"La teoria de l'acció situacional reconeix que el comportament humà mostra elements de lliure albir i d'altres que són predictibles i incorpora processos voluntaristes i deterministes a la seva explicació del delictes." (Wikström, 2008, pàg. 19, èmfasi eliminada)

Un altre element important que inclou el nostre autor en la seva teoria, íntimament relacionat amb l'argumentació precedent, és el d'**autocontrol**. És ben sabut que la teoria de l'autocontrol o teoria general del delictes ha tingut un impacte impressionant en la teoria criminològica dels últims gairebé vint anys. De fet, moltes teories han tractat d'integrar l'autocontrol en els seus mecanismes, encara que sense concedir-li el rol únic central que li atorguen Gottfredson i Hirschi. Una cosa semblant fa Wikström, però ara oferint un concepte d'*autocontrol* diferent. En efecte, l'autor ha dedicat una gran atenció a les diferències entre la seva concepció d'autocontrol i la de la teoria general del delictes. Si escau, el seu concepte està influenciat fortament per la tradició de la teoria causal de l'acció en la línia sobretot de Mele.

Per a la teoria de l'acció situacional, l'autocontrol no és un tret de la personalitat davant el qual els subjectes no puguin fer res, sinó que és un fenomen que pot ser exercitat per l'individu.

Quan un individu està prou motivat en un context determinat, pot exercitar el seu autocontrol precisament per abstenir-se d'infringir les normes morals (Wikström i Treiber, 2007).

En el delictes tenen influència factors macro o, com prefereix anomenar-los el nostre autor, **sistèmics** com ara la desigualtat i la segregació. El paper d'aquests factors, referits a l'estructura o als processos socials, no és el de si un individu delinquirà o no, sinó el d'ajudar a explicar per què els individus són diferents entre ells i per què operen en ambients diferents –o sigui, com és que desenvolupen propensions individuals i inductors ambientals diferents. És a dir, que no són les causes del delictes, sinó **les causes de les causes del delictes**. Això és important perquè vol dir que, en efecte, hi ha una relació entre aquests factors macro i els delictes que cometen els individus i, per tant, els índexs agregats de delinqüència, però aquesta relació no pot ser directa, de manera que és imprescindible aclarir la manera com aquests factors macro o sistèmics es relacionen amb els individuals. Wikström (2006) insisteix que, en efecte, la relació entre factors sistèmics i taxes agregades del delictes és produïda íntegrament per tres mecanismes.

1) En primer lloc, una sèrie de **mecanismes socials** influeixen en els individus creant interaccions entre ells i els seus ambients.

2) En segon lloc i a continuació, **mecanismes situacionals** lliguen els individus i ambients amb les decisions dels primers, que poden incloure el delictes, o sigui, que aquests factors no situen ara un individu en un ambient determinat, sinó que influeixen que es decideixi a actuar.

3) Finalment, **mecanismes transformatius** que afecten les denúncies, el seu registre, etc. influeixen, en tercer i últim lloc, que les taxes del delictes d'una comunitat o nació siguin les unes o les altres.

Amb aquest esquema es pot comprendre com Wikström concedeix a les idees d'acció i de decisió una importància prou notable per a, fins i tot, produir la influència de factors macro o sistèmics en les taxes de delinqüència que ha de suportar una comunitat.

D'acord amb aquest plantejament, desenvolupa una teoria de l'acció relativament complexa i sofisticada en la qual no ens podem detenir, però que, bàsicament, parteix de la teoria causal clàssica de l'acció, de manera propera a Davidson, sense l'element de les intencions i afegint-hi elements relativament originals com és el cas dels hàbits, que en la seva tesi no queden **reduïts** a altres elements.

El professor de la Universitat de Cambridge ha prestat molta atenció també a qüestions importants relacionades amb la teoria, com és el cas de les seves conseqüències per al control i prevenció del delictes. Més important si és possible és el test empíric de la teoria. Amb aquesta finalitat, s'ha creat el PADS, amb un finançament per més de deu anys i de diversos milions de lliures esterlines. Part d'aquest estudi, dirigit pel professor Wikström, és el test de la teoria. Per a això, s'ha dissenyat un qüestionari que és administrat en grups petits i en presència d'enquestadors professionals, que posen molta cura en la qualitat de les dades que reporten els interessats, i també altres grups d'individus que els coneixen. Per descomptat, l'estudi és de naturalesa longitudinal. Aquests detalls són importants, ja que en l'avaluació contemporània de teories es presta una atenció enorme a l'anàlisi estadística de les dades, però no tant a la seva qualitat –que de vegades deixa molt a desitjar. Els resultats fins ara, encara que preliminars, suggereixen un suport empíric important per a la teoria.

La teoria també està essent provada en altres llocs del món. Per exemple, amb dades recollides a Cali, Colòmbia, en una investigació encara en curs, Serrano Maíllo (2010) va trobar que, tal com prediu la teoria:

- 1) Que les creences i els sentiments morals són un predictor poderós de la freqüència amb la qual algú considera el delictes com una possibilitat d'acció.
- 2) Que considerar el delictes com una possibilitat d'acció és el millor predictor dels delictes que ha comès un jove.
- 3) Que l'autocontrol només intervé en els subjectes que veuen més sovint el delictes com una possibilitat d'acció. Dit amb altres termes més tècnics, hi ha una interacció en el sentit predicat per la teoria entre aquestes dues variables.

Resum

Les teories que hem estudiat en aquest mòdul figuren entre les més importants de la criminologia contemporània. En particular, les aportacions de Tittle i Wikström haurien de ser conegudes en profunditat per qualsevol criminòleg. Es tracta d'esforços que encara seran objecte d'aprofundiments interessants i que ofereixen moltes de les virtuts que qualsevol teoria hauria d'aspirar a tenir. El TRD també és un model interessant, però és massa recent per a comparar-lo amb els seus companys.

També és important tenir en compte la metodologia teòrica que segueixen aquests enfocaments, fent alguna cosa que és difícil, com és la integració de teories. Almenys en el cas de la posició de Wikström, és discutible que la seva proposta sigui realment integrada, ja que la definició d'*autocontrol* que ofereix –no així la seva operacionalització i el seu mesurament– és marcadament diferent de la de Gottfredson i Hirschi.

Exercicis d'autoavaluació

1. Segons la teoria general integrada, quina variable de les següents no exerceix un rol important en la seva teoria?

- a) L'interès en la conformitat.
- b) La frustració.
- c) L'autoconcepte.
- d) L'abús infantil.

2. Què vol dir el concepte de *tela d'aranya* d'Agnew?

- a) Que els individus tendeixen a tenir problemes en les diferents esferes de la vida.
- b) Que les variables influents es troben molt interrelacionades entre elles i els seus efectes individuals no es poden separar amb facilitat.
- c) Que en les anàlisis de regressió es tendiran a trobar problemes de multicolinealitat.
- d) Que les bandes juvenils conformen, allí on floreixen, un fort entramat del qual és difícil que s'escapi un jove, fins i tot encara que ho vulgui.

3. Segons la teoria general integrada, quina és la millor forma de política criminal?

- a) L'entrenament dels pares perquè la criança dels fills sigui òptima.
- b) Lleis penals més racionals.
- c) La introducció de millores en les diferents esferes de la vida de les persones.
- d) La introducció de la pena de presó permanent revisable.

4. En què consisteix l'enfocament sintètic seguit per Tittle?

- a) Que la integració no pot resultar una teoria excessivament complexa que no es pugui provar empíricament.
- b) Que les parts de les teories que s'integren només poden operar en un únic moment temporal, això és, seguint un ordre i no intervenint de manera contemporània. En això s'inspiren Elliott i altres.
- c) Que no s'han d'integrar parts de teories, sinó síntesis de teories completes. La conseqüència és que la integració s'ha de fer a diferents nivells d'anàlisi: macroindividual, per exemple.
- d) En l'existència d'un únic procés causal central.

5. Tittle creu que el desig d'autonomia apareix durant la primera infància. Això és a causa que...

- a) els bebès depenen completament dels pares i volen ser com ells, és a dir, poder controlar els altres.
- b) l'autocontrol queda fixat molt de pressa en la vida de les persones.
- c) el desig d'autonomia està molt influenciat per elements biològics.
- d) el desig d'autonomia és innat en tots els animals.

6. Segons la teoria del balanç del control,...

- a) en les societats repressives tendirà a haver-hi més delictes que en les equilibrades.
- b) en les societats repressives tendirà a haver-hi menys delictes que en les equilibrades.
- c) en les societats repressives tendirà a haver-hi més delictes violents que en les equilibrades, però en aquestes hi haurà més delictes de coll blanc.
- d) Afirmacions com les anteriors confonen el nivell d'anàlisi al qual està construïda la teoria i no es poden, per tant, fer: la teoria no fa cap predicció sobre aquest tema.

7. Per al model TRD,...

- a) els mecanismes protectors del delictes són diferents dels mecanismes de risc.
- b) els mecanismes protectors del delictes són l'altra cara de la moneda dels mecanismes de risc, però no són conceptualment diferents.
- c) els mecanismes protectors del delictes són dinàmics i els de risc, estàtics. Aquí rau la diferència.
- d) els mecanismes protectors del delictes són estàtics i els de risc, dinàmics. Aquí rau la diferència.

8. Segons la teoria de l'acció situacional de Wikström,...

- a) la moralitat és la causa fonamental que el delictes aparegui com una alternativa d'acció.
- b) quan a algú el delictes se li apareix com una alternativa d'acció, llavors que delinqueixi o no depèn de la seva moralitat.
- c) un autocontrol baix és la causa fonamental que el delictes aparegui com una alternativa d'acció.
- d) la moralitat depèn de l'autocontrol de la persona.

9. Quan la teoria de l'acció situacional prediu una interacció entre les variables, veure el delictes com una alternativa d'acció i autocontrol, què pot voler dir?

- a) Que els efectes d'una variable i de l'altra se sumen.
- b) Que els efectes d'una variable i de l'altra són independents entre ells.
- c) Que l'efecte de l'autocontrol, en particular la seva presència i la seva força, depèn que es vegi el delictes com una alternativa d'acció.
- d) Que els efectes d'una variable i de l'altra s'anul·len.

10. Com es pot provar, en una anàlisi de regressió, la hipòtesi que hi ha una interacció entre dues variables?

- a) Introduint en el model un terme multiplicatiu d'ambdues variables.
- b) Dividint el grup en diversos subgrups i fent les anàlisis per a cadascun dels subgrups.
- c) Mitjançant les primeres derivatives.
- d) Les tres anteriors són correctes, encara que el mètode òptim és *c* i el més habitual, *a*.

Solucionari

Exercicis d'autoavaluació

1. c

2. a

3. c

4. d

5. a

6. b

7. b

8. a

9. c

10. d

Glossari

agència *f* Capacitat dels individus per a dur a terme actes de manera voluntària, això és, no determinada.

autocontrol *m* Segons Wikström, capacitat dels individus perquè el seu comportament s'ajusti als seus valors morals. Difereix, per tant, de la concepció de Gottfredson i Hirschi.

causa de les causes *f* Causa remota o mediata del delictes. Segons Wikström, explica les causes immediates del delictes la propensió o l'autocontrol.

delinqüent crònic *m* Persona en la qual coincideixen innombrables causes del delictes i amb dificultats greus en diferents àmbits, dificultats que es reforcen mútuament fent cada vegada més complicat abandonar el delictes.

interacció entre dues variables *f* Situació en la qual els efectes d'una variable sobre una altra depenen d'una tercera variable.

limitació contra el delictes *f* Segons Agnew, una espècie de mur situat entre l'individu i el delictes. Són característiques d'un subjecte que l'impedeixen cometre un delictes.

mecanisme protector enfront del delictes *m* Variable que dificulta que algú cometi un delictes.

motivació per al delictes *f* Segons Agnew, variable que arrossega o empeny al delictes.

raó del control *f* Segons Tittle, l'extensió en la qual un individu pot potencialment exercitar el control sobre circumstàncies que incideixen sobre ell, en relació amb el control potencial que pot ser exercitat per entitats i condicions externes contra l'individu.

tela d'aranya del delictes *f* Segons Agnew, resultat que les diferents esferes vitals es relacionin amb totes les altres, retroalimenten els seus efectes i formen un entramat complex.

teoria integrada *f* Teoria composta amb elements d'altres teories preexistents.

valoració del risc delictiu *f* Classificació d'un subjecte en un determinat grup amb una certa probabilitat de delinquir en el futur.

Bibliografia

- Agnew, R.** (1980). *A revised strain theory of delinquency*. Ann Arbor: UMI.
- Agnew, R.** (1999). "A general strain theory of community differences in crime rates". *JRC&D* (núm. 36).
- Agnew, R.** (2001). "An overview of general strain theory". A: R. Paternoster; R. Bachman (ed.). *Explaining criminals and crime. Essays in contemporary criminological theory*. Los Angeles: Roxbury Publishing Company.
- Agnew, R.** (2005). *Why do criminals offend? A general theory of crime and delinquency*. Los Angeles, Ca.: Roxbury Publishing Company.
- Jensen, G. F.** (1999). "A critique of control balance theory: digging into details". *Theoretical Criminology* (núm. 3).
- Hirschi, T.** "Separate and unequal is better." A: T. Hirschi. *The craft of criminology delected papers*. (J. Laubed.) New Brunswick / Londres: Transaction Publishers.
- Piquero, A. R.; Hickman, M.** (1999). "An empirical test of Tittle's control balance theory". *Criminology* (núm. 37).
- Piquero, A. R.; Hickman, M.** (2003). "Extending Tittle's control balance theory to account for victimization". *Criminal Justice and Behavior* (núm. 30).
- Piquero, N. L.; Piquero, A. R.** (2006). "Control balance and exploitative corporate crime". *Criminology* (núm. 44).
- Redondo Illescas, S.** (2008a). "Individuos, sociedades y oportunidades en la explicación y prevención del delito: Modelo del Triple Riesgo Delictivo (TRD)". *Revista Española de Investigación Criminológica* (núm. 6).
- Redondo Illescas, S.** (2008b, novembre). "Individuos, sociedades y oportunidades en la explicación y prevención del delito: Modelo del Triple Riesgo Delictivo (TRD) (Primera parte)". *Boletín Criminológico*.
- Salvesberg, J. J.** (1999). "Human nature and social control in complex society: a critique of Charles Tittle's control balance". *Theoretical Criminology* (núm. 3).
- Serrano Maíllo, A.** (2010). Ponència presentada al Congrés de la Societat Europea de Criminologia, Lieja (inèdit).
- Tittle, C. R.** (1995). *Control balance. Toward a theory of deviance*. Boulder, Co. i Oxford: Westview Press.
- Tittle, C. R.** (1999). "Continuing the discussion of control balance". *Theoretical Criminology* (núm. 3).
- Tittle, C. R.** (2001). "Control balance". A: R. Paternoster; R. Bachman (ed.). *Explaining criminals and crime. Essays in contemporary criminological theory*. Los Angeles: Roxbury Publishing Company.
- Wikström, P.-O. H.** (1995). "Preventing city-centre street crimes". A: M. Tonry; D. P. Farrington (ed.). *Crime and Justice* (núm. 19: *Building a safer society. Strategic approaches to crime prevention*).
- Wikström, P.-O. H.** (2004). "Crime as alternative: towards a cross-level situational action theory of crime causation". A: J. McCord (ed.). *Advances in criminological theory* (núm. 13: *Beyond empiricism: institutions and intentions in the study of crime*).
- Wikström, P.-O. H.** (2005). "The social origins of pathways in crime: towards a developmental ecological action theory of crime involvement and its changes". A: D. P. Farrington (ed.). *Advances in criminological theory* (núm. 14: *Integrated developmental and life course theories of offending*).
- Wikström, P.-O. H.** (2006). "Personas, entornos y actos delictivos: mecanismos situacionales y explicación del delito". A: F. Bueno Arús y altres (dir.); J. L. Guzmán Dálbora; A. Serrano Maíllo (ed.). *Derecho penal y criminología como fundamento de la Política criminal. Estudios en homenaje al profesor Alfonso Serrano Gómez*. Madrid: Dykinson.

Wikström, P.-O. H. (2007). "In search of causes and explanations of crime". A: R. King; E. Wincup (ed.). *Doing research on crime and justice* (2a. ed.). Oxford: Oxford University Press.

Wikström, P.-O. H.; Treiber, K. (2007). "The role of self-control in crime causation: beyond Gottfredson and Hirschi's general theory of crime". *European Journal of Criminology* (núm. 4).